

Grzegorz Wójtowicz, Anna Wójtowicz: Historia monetarna Polski

Warszawa 2003 TWIGGER - Biblioteka Bankowca

Z niecierpliwością i ogromnym zainteresowaniem oczekiwałem na ukazanie się książki „Historia monetarna Polski” autorstwa Grzegorza Wójtowicza i Anny Wójtowicz. Wynikało to przede wszystkim z dwóch powodów. Po pierwsze, byłem świadkiem tworzenia się tego niezwykle ambitnego, odpowiedzialnego i pożytecznego zamiaru publikacyjnego. Po drugie, ciekawy byłem, jak Autorzy poradzą sobie z realizacją podjętego zadania, ważnego zarówno dla teorii, jak i praktyki związanej z funkcjonowaniem pieniądza.

Teraz, po przeczytaniu książki, która pojawiła się na rynku księgarskim w połowie listopada 2003 r., mogę stwierdzić, że efekt wysiłku badawczego G. Wójtowicza i A. Wójtowicz jest imponujący.

Połączenie pasji i konsekwencji Autorów w dążeniu do zaprezentowania polskiej historii monetarnej z zaangażowaniem Biblioteki Bankowca wydawnictwa Twigger w szybkim dostarczeniu czytelnikom tego dzieła dało niezwykle pozytywny rezultat w postaci pierwszej w polskim piśmiennictwie ekonomiczno-finansowym pozycji tak kompleksowo i wszechstronnie ukazującej polską drogę, do współczesnego pieniądza i nasz wkład w historię rozwoju stosunków pieniężnych w Europie.

Uzyskanie tak pomyślnego efektu wymagało od Autorów niezwykle rzetelnych badań historycznych oraz zdecydowanej woli pokonania wielu barier o charakterze metodologicznym i merytorycznym. Wysiłki te, połączone z umiejętnością przekazywania wiedzy w sposób logiczny i prosty, a jednocześnie przekonujący, powodują, że dzieło spełnia również wszelkie wymogi dydaktyczne i popularyzatorskie. Jest to więc studium niezwykle ciekawe, pożyteczne i wartościowe, mające charakter ekonomiczno-historyczny. Obejmuje dzieje polskiego pieniądza od początku państwowości do dnia dzisiejszego.

Niezależnie od wyżej sformułowanej opinii o książce pragnę omówić szerzej jej treść. Na taką prezentację książka zasługuje z kilku powodów.

Po pierwsze, w naszej historiografii prace poświęcone gospodarce i funkcjonowaniu pieniądza należą do rzadkości. Historia monetarna Polski poprawia relacje między typowymi opracowaniami historycznymi a tekstami o tematyce historyczno-ekonomicznej.

Po drugie, dotychczas dzieje narodowego pieniądza były głównie przedmiotem zainteresowań numizmatyków. W historii gospodarczej zagadnienia mone-

tarne traktowano symbolicznie. Nieco więcej uwagi poświęcano jedynie hiperinflacji i deflacji w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, marginalizacji pieniądza w gospodarce socjalistycznej oraz polityce pieniężnej w najnowszym okresie transformacji polskiej gospodarki. Literatura zachodnia, a zwłaszcza anglosaska, dostarcza już wielu opisów dziejów narodowego pieniądza. W naszych warunkach poznanie historii pieniądza nie było łatwe. Wymagało bowiem sięgnięcia nie po jedną książkę, ale bardzo wiele opracowań, często trudno dostępnych.

Po trzecie, książka ukazuje się w dobrym momencie. Jak dowodzą Autorzy, w Polsce prawie zawsze mieliśmy pieniądz o europejskich korzeniach. Tak było z monetami pierwszych Piastów, które pochodziły od denarów Karola Wielkiego. Grosz, który dominował w XIV i XV w., przywędrował z Włoch. Złoty dukat, popularny od XIV do XVIII w., był także wytworem włoskich republik miejskich. Talar, pochodzący z krajów niemieckich, od XVI stulecia był ważną monetą również w Rzeczypospolitej. Według wzorów zachodnich powstał pierwszy polski pieniądz papierowy, który został wyemitowany w czasie insurekcji kościuszkowskiej. Banki centralne Szwecji i Anglii były traktowane jako przykłady dla Banku Polskiego utworzonego na początku XIX w. W okresie międzywojennym Polska była członkiem „złotego bloku” i broniła stałości kursów walut europejskich związanych ze złotem. Obecnie zmierzamy w kierunku zastąpienia złotego przez euro w nieodległej przyszłości. W ten sposób omawiana książka podkreśla europejski charakter polskiego pieniądza na krótko przed wejściem do Unii Europejskiej.

Jednocześnie ukazuje się ona tuż przed osiemdziesiątą rocznicą reformy Władysława Grabskiego, przeprowadzonej w 1924 r., w wyniku której do obiegu wszedł współczesny złoty.

Książka ma przejrzystą konstrukcję i składa się z trzech części. Pierwsza, główna część to chronologiczny opis i analiza zdarzeń, zjawisk oraz procesów monetarnych. Autorzy odpowiadają na bardzo wiele pytań ważnych z punktu widzenia wielowiekowego procesu rozwoju pieniądza. Zajmują się genezą pierwszej monety – denara – i jego usytuowaniem w obiegu pieniężnym Polski wczesnopiastowskiej. Interesująca jest analiza wzmocnienia roli rodzimej monety, co dokonywało się na przełomie XI i XII wieku. Bardzo inte-

resujące fragmenty książki są poświęcone przymusowej wymianie monety. Władcy zmniejszali zawartość kruszcu w monecie, aby powiększać swe dochody. Konflikt wewnętrzny związany z utratą tronu przez księcia Mieszka III Starego oraz bulla papieska skierowana do księcia Leszka Białego w związku z biciem złej monety ilustrują proces miniaturyzacji denara.

Reforma groszowa, którą przyniósł wiek XIV, nastąpiła w Polsce w dobie jednoczenia państwa po rozbiściu dzielnicowym. W tym okresie miały miejsce zabiegi monetarne Kazimierza Wielkiego, który realizował zasadę „jeden władca, jedno prawo, jedna moneta”. Ciekawe, że w okresie groszowym w obiegu w Polsce były grosze czeskie, gdyż przy niedostatku własnego srebra emitowano jedynie polskie półgrosze. Ważnym wydarzeniem były narodziny złotego polskiego w końcu XV wieku. Zaczynał on swą karierę monetarną jako równowartość 30 srebrnych groszy i był równy złotemu dukatowi, a potem srebrnemu talarowi. Działo się to w czasach Mikołaja Kopernika, który obserwując ówczesną rzeczywistość monetarną sformułował prawo obiegu pieniężnego. Jak wiadomo, Kopernik stwierdził, że zły pieniądz zawsze wypiera dobry. Ta reguła znana jest jednak prawem Greshama, co prowadzi do gorzkiego stwierdzenia, że myśl Kopernika nie zdołała zapewnić mu prawa autorskiego w literaturze ekonomicznej. Po okresie złotego wieku stopniowy upadek państwa i gospodarki musiał odbić się także na pieniądzu. Zmieniło to wyraźnie relacje złotego polskiego do innych monet – do 18 złotych polskich za dukata i 8 złotych polskich za talara. Starania Stanisława Augusta Poniatowskiego o poprawę monety nastąpiły już w ostatnim okresie istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Emisje pieniądza papierowego w czasie Powstania Kościuszkowskiego nie mogły zakończyć się sukcesem. Start pieniądza papierowego, 210 lat temu, okazał się falstartem. W okresie rozbiorów, po interesujących polskich epizodach monetarnych (Księstwo Warszawskie, Królestwo Polskie) przyszedł czas monety złotej. Jak zaznaczają Autorzy, pieniądz „stał się nawet złoty, ale pozostał obcy”. Trzeba jednak dodać, że Polacy próbowali w dalszym ciągu liczyć w złotych polskich, traktując 15 carskich kopiejek jako 1 złotego polskiego. Zestawione w jednym rozdziale książki dzieje polskiego pieniądza w XX wieku nasuwają refleksję, że burzliwymi zdarzeniami monetarnymi w tym okresie można by obdzielić kilka krajów. W szczególności smutna jest konkluzja, że Polska dwukrotnie znalazła się na światowej liście przypadków najwyższego wzrostu cen w historii inflacji. Było to na przełomie 1923 i 1924 r. oraz na przełomie 1989 i 1990 r. Z dalszego wywodu Autorów wynika, że dotychczasowa historia monetarna Polski zakończyła się „happy endem”, bowiem jak zaznaczają „uporczywe zmagania z inflacją (...) doprowadziły do jej stłumienia oraz stabilizowania na niskim poziomie począwszy od 2002 roku”.

Autorzy poświęcają też nieco miejsca drodze złotego do euro i przyszłości monetarnej Polski. Zaznaczają jednak, że historia XXI wieku dopiero się zaczęła, a więc nie można przesądzić jej dalszego biegu.

Druga częścią książki, nazywana zbyt skromnie załącznikiem, zawiera opis i ilościową charakterystykę ewolucji polskiego pieniądza. Autorzy analizują kolejne systemy pieniężne w Polsce i rozmiary gospodarki pieniężnej. Następnie badają zmiany poziomu cen, zmiany relacji cen oraz siły nabywczej pieniądza. Kolejnym przedmiotem analizy jest ewolucja cen pieniądza – stopy procentowej i kursu walutowego. W ten sposób Autorom udaje się przedstawić rekonstrukcję gospodarki pieniężnej, co stanowi niekwestionowane osiągnięcie przeprowadzonych przez nich badań na podstawie zebranej literatury i własnych hipotez.

Trzecią część książki stanowią fotografie znaków pieniężnych. Spośród ponad pięciu tysięcy znaków pieniężnych, które były w obiegu w Polsce, przedstawiono fotografie stu trzech reprezentatywnych monet i banknotów. Jest to dobra prezentacja postępu technologicznego w produkcji pieniądza metalowego i papierowego.

Omawiana książka jest całościową prezentacją historii polskiego pieniądza. Ze względu na język, treść i styl zapewne okaże się cennym opracowaniem dla bankowców i finansistów, a także studentów. Tak przedstawione dzieje narodowego pieniądza powinny również zainteresować czytelników młodszych pokoleń, którzy ucząc się w szkołach o historii Polski, mogliby równolegle poznawać historię jej pieniądza.

Uzasadnione, jak się wydaje, byłoby wydanie historii monetarnej Polski także w języku angielskim, co pozwalałoby spopularyzować bogate dzieje polskiego pieniądza w świecie.

Recenzowana książka, będąc znaczącą pozycją w sferze teorii i praktyki związanej z funkcjonowaniem pieniądza, ma poważną wartość poznawczą, informacyjną czy wręcz dokumentacyjną. Pobudza jednocześnie do merytorycznej refleksji nad dokonanymi, dokonującymi się i perspektywicznymi zmianami w dziedzinie pieniądza.

Dlatego nie można wykluczyć, że książka zachęci innych autorów do podjęcia pracy nad zagadnieniami, które ciągle zasługują na opracowania monograficzne – takimi jak np. historia cen, skarbowości, bankowości i kredytu.

Gorąco polecam lekturę omawianej książki. Poza wymienionymi walorami merytorycznymi na podkreślenie zasługuje również to, że jest to pozycja starannie przygotowana pod względem redakcyjnym i ładnie wydana. Czyta się ją z ogromnym zainteresowaniem, dotyczy bowiem bardzo ważnego obszaru naszej polskiej historii.

Rec. prof. dr hab. Bogusław Pietrzak